

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.2.103

UDK 811.9'373.72
821.111(73) Herbert F.

Primljeno: 14. 04. 2023.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Azra Hodžić-Čavkić

ARTLANG I IDIOMSKE SKUPINE: *IDIOLANG*

Premisa postojanja vještačkih jezika jeste namjera njihovih kreatora. S obzirom na to da jezik presuponira kulturu kao određeni vid sistematičnog odnosa neke zajednice prema objektivnom svijetu te da idiomske skupine kao translatore kulture u prirodnom jeziku vrlo često služe kao izaslanici tzv. “nacionalnog” jezika ili nacionalnog genija (Sapir 1974: 69), treba pretpostaviti da i u vještačkim jezicima književnih djela ili *artlangu* možemo naići na idiomske skupine kao jedinice koje dodatno koheziraju postojanje vještačke kulture izmišljenih svjetova. U ovom radu bit će riječi o artlangu Herbertovih romana te će se pokazati da se u slučaju navedenog autora mora govoriti o posebnoj vrsti artlanga, koji u ovom radu nazivamo *idiolansom*, budući da se višekomponentne strukture s transponiranim značenjem javljaju kao najčešći sloj jezika izmišljene kulture *Dine* te da je ovome piscu fokus na kulturi i razotkrivanju njenih signala jezikom i u jeziku. Ove strukture u Herbertovom artlangu služe kao pouzdani pokazatelji autentičnosti pogleda izmišljene kulture na projektirani svijet književnog djela, tj. služe kao znakovi socijalne koordinacije.

Ključne riječi: vještački jezici; artlang; prirodni jezik; idiomske skupine; idiolang; modeliranje kulture; konceptualna analiza

1, UVODNE NAPOMENE: VJEŠTAČKI JEZICI

U periodu od 1150. godine,¹ koja se uzima kao godina početak stvaranja vještačkih jezika, do 2007. godine izmišljeno je devet stotina vještačkih jezika (Okrent 2009), ali taj broj, iako relevantan, vjerovatno nije i konačan. Sama brojka² simptomatično svjedoči o kontinuiranoj ljudskoj potrebi da se stalno i iznova primijeni vlastito osjećanje jezika i kreativna sposobnost kako bi se kreirao jezik, a time i odgovorilo na mnoga pitanja o jeziku samom.

Motiv kreacije nekih vještačkih jezika može biti kriptički, a dok, s druge strane, brojni vještački jezici nastaju iz univerzalne potrebe za jezikom medijatorom,³ tj. jezikom koji će biti zajednički jezik razumljiv svima (Okrent 2009). Međutim, u XX stoljeću vještački jezici doživljavaju redefiniciju zahvaljujući popularnoj književno-umjetničkoj kulturi. Naime, vještački jezici počinju se javljati kao inherentni dijelovi fikcionalnih svjetova te postaju nezaobilazni elementi njihove uvjerljivosti.

Ovaj rad nema namjeru baviti se historijatom vještačkih jezika,⁴ ali u uvodu je ipak potrebno napomenuti nekoliko važnih podataka. Vještački, umjetni, konstruirani ili izmišljeni jezici obuhvataju jezike nastale svjesnim djelovanjem određene grupe

1. Autorstvo prvog zabilježenog izmišljenog jezika pripisuje se časnoj sestri Hildegard von Bingen i poznat je pod imenom *lingua ignota*. Jezik se pojavio u 12. stoljeću i pokazuje odlike kategorijalne organiziranosti te mogućnost strukturalnog odnosa među riječima (v. Okrent 2009). Prve prave vještačke jezike za potrebe književnog stvaralaštva kreirao je Tolkien u periodu svog književnog stvaranja u XX stoljeću, a značajna je i 1974. godina budući da se označava kao godina prvog institucionalnog zahtjeva za stručno kreiranje vještačkog jezika s ciljem upotrebe u umjetničkom ostvarenju filma. Radi se o jeziku *paku* koji je upotrijebljen u filmu *Zemlja izgubljenih*. Osmislila ga je lingvistica Victoria Fromkin, a praksa kreiranja jezika na zahtjev nastavljena je i u videoostvarenjima *Zvezdane staze* (klingonski) i *Igra prijestolja* (dothraki) (Fimi – Higgins 2017: 26).
2. Imajući u vidu ubrzani razvoj na polju jezika (i zahvaljujući tehnologiji) do danas je broj vještačkih jezika vjerovatno i veći od devet stotina budući da je promoviran na mnogo načina, npr. ostvarenjima popularne kulture (usp. *Igre prijestolja*) i platformama za učenje nevještačkih i vještačkih jezika (usp. Duolingo) – te zahvaljujući činjenici da ideja o univerzalnom jeziku ne zastarijeva.
3. *A priori* ili filozofski jezici (Peterson 2015) označavaju jezike čija gramatika i vokabular nisu bazirani na postojećim jezicima. Jedan od takvih primjera je *univerzalni jezik* Johna Wilkinsa. Njima su bliski tzv. *pomoćni jezici*, među kojima su najpoznatiji esperanto i volapük, koji pripadaju tzv. *a posteriori* jezicima budući da koriste prirodne jezike kao oslonac za svoju građu. Volapük ili “svjetski govor” (*vol* u N označava “svijet”, u G *vola*; *pük* znači “govor” (Post 1890: 27)) nastao je 1880. godine, a njegov je kreator Johann Martin Schleyer. Esperanto (“onaj koji se nada”), iako najprije nazvan *lingvo internacia*, nastao je kao volapükov rival, a izmislio ga je Lazarus Ludwig Zamenhof 1887. godine (Adams 2011). Od pojma *univerzalnog jezika* strogo treba razlikovati pojam *univerzalne gramatike*. Naime, univerzalna gramatika Noama Chomskog sugerira da svi ljudski jezici dijele zajedničku temeljnu strukturu. Ona je urođena i ugrađena u ljudski mozak te funkcioniра kao skup pravila, principa i parametara koji upravljaju njime bez obzira na to o kom se jeziku radilo. Međutim, u praksi je pitanje tako shvaćene univerzalne gramatike osporeno s obzirom na činjenicu da potpuno zanemaruje značenje kao takvo. Usp. Kalajdžisalihović (2010: 288). Usp. i intervju s Wierzbickom objavljen u *Lingvazinu* (dostupno na: https://izbjik.ba/Lingvazin/Lingvazin_IX.2_12_2021.pdf). (Posjeta 3. 5. 2023.)
4. O tome v. Bulić (2022).

ljudi ili pojedinca (Peterson 2015). Budući da je prirodni jezik oslikan svojom strukturom i da ontološki pokazuje oznake sistema, svi vještački jezici, bez obzira na to da li se koristili postojećim jezičkim materijalom prirodnih jezika ili ne, na isti način ipak podražavaju strukturu i sistematičnost *prirodnih jezika*.

„Pretpostavljena izveštačenost jezika kakav je esperanto, ili ma kojeg od jednakovrednih jezika koji su predloženi, besmisleno se preuveličava, jer je sušta istina da u tim jezicima nema praktično ničega što nije preuzeto iz zajedničke baštine reči i formi, koja se postepeno razvila u Evropi. Takav međunarodni jezik mogao bi, naravno, imati jedino status drugorazredne forme govora, za jasno ograničene svrhe. Tako shvaćeno, učenje jednog konstruisanog međunarodnog jezika ne predstavlja nikakav veći psihološki problem no što je učenje ma kojeg drugog jezika, što se posle detinjstva usvaja posredstvom knjiga i uz svesnu primenu gramatičkih pravila.“ (Sapir 1974: 54-55)

U sistematičnom pristupu kreiranju vještačkog jezika leži i njegov uspjeh tako da je od primarne važnosti veza između prirodnog i vještačkog jezika. Da bi se uspjelo u toj nakani, vještački jezik, prirodno, je strogo je planiran, a njegovo planiranje dirigira ona grupa ljudi ili onaj pojedinac kojem se pripisuje autorstvo vještačkog jezika. Sam medij u kojem posreduje vještački jezik može značajno doprinijeti razumijevanju i prirodi građe koja čini neki vještački jezik. Zbog specifičnog odnosa kulture izmišljenih svjetova i jezika koji su javljaju kao njihov dio u ovom se radu bavimo vještačkim jezikom, tzv. *artlangom*, koji se kreira za potrebe izgradnje fikcije i oslikavanja izmišljene kulture. Artlang je primjer idealnog ljudskog *izuma* te zrcali konceptualnu vrijednost izoliranog modela kulture koji postoji u umjetnosti.

U tom smislu, ovaj rad ima ciljeve ispitati praksu Franka Herberta u serijalu *Dina* budući da pripada autorima koji su svojim književnim stvaralaštvom uspjeli prenijeti autentičnu vezu jezika i izmišljene kulture, zatim uočiti kakva je uloga čestotnosti pojavljivanja određenih leksema koje imaju metaforsko-metonimijsku transpoziciju osnovnog značenja, popisati navedene skupine i analizirati ih, ilustrirati prisustvo višekomponentnih jezičkih jedinica kod kojih je prisutna primarna nominacija, te uspostaviti njihovu vezu prema odgovarajućem mjestu u prirodnom jeziku. Iako se radi o prijevodima, original je aficirao prevodioce, koji su nastojeći prevesti smisao originala posezali za ekvivalentnim rješenjima te su upotrijebljena rješenja konceptualno identična i u jeziku izvoru i u jeziku prijevoda. To je vjerovatno tako zato što je doslovna pozadinska motivacija zastupajućih leksema uvjetovana iskustvenim realizmom ljudskog tijela.⁵ Utjecaj denotativnog značenja odgovarajućih leksema originala pokazan je kroz različitu prevodilačku praksu. Budući da se radi o

5. Usp. dalju analizu leksema *voda* u ovom radu.

prijevodima srbijanske izdavačke kuće „Čarobna knjiga“ i hrvatske izdavačke kuće „Izvori“,⁶ treba posebno istaknuti da su zaključci u vezi s praksom u njima jednako relevantni za sva četiri jezika: bosanski, hrvatski, crnogorski i srpski.⁷ Pristup analiza idiomskih skupina⁸ zasnovan je na konceptualnim metaforama i metonimijama budući da navedeni okvir najbolje oslikava pozadinsku motivaciju komponenata u njima te potencijalno daje okvir za razumijevanje transponiranosti te kulturne konstitutivnosti lekseme *voda*.

Iz svega navedenog proistječe tvrdnja da artlang može sadržavati frazeološki sloj jedinica⁹ te da je najpouzdaniji element njegovog prisustva čestotnost i metaforsko-metonimijska transponiranost leksema u spojevima.

2. JEZIK I (VJEŠTAČKA) KULTURA: JEZIK KAO SLIKA OBJEKTIVNE STVARNOSTI

Truth has the structure of a fiction.

(S. Žižek)

Temu odnosa jezika i kulture nemoguće je iscrpiti, a njihov odnos zrcali se i kad pripadaju izmišljenim svjetovima, što je postulirano još u Aristotelovom zakonu vjerovatnoće. Iako je jezik naše primarno sredstvo komunikacije, sredstvo koje nam omogućuje da svoje misli, emocije i ideje prenesemo drugima, ne treba zanemariti činjenicu da je jezik oblikovan i našim kulturno-društvenim obrascem te geografijom. Veza jezika i kulture vidljiva je u mnogo aspekata, a ovdje uzimamo u obzir pret-

6. V. podatke o prevodiocima u informacijama o korpusu.

7. Zbog prostornog ograničenja u ovakvoj vrsti radova nije urađena dalja komparacija; stoga, nadamo se da se analiza različite prakse srpskih i hrvatskih prevodilaca prvog dijela ovog serijala može uzeti kao paradigmatična. Analizu je moguće i produbiti poređenjem svih dijelova. Međutim, s obzirom na rezultate komparacije prvog dijela, smatramo da u ovom radu to nije potrebno. Na isti način, analiza se na konceptualnom nivou smatra relevantnom i za bosanski i za crnogorski jezik. Na ovim tržištima još uvijek se nisu pojavili prijevodi, ali smatramo da su, ako i postoje, razlike na konceptualnom nivou zanemarive za ovo istraživanje te da ostaju na nivou standarda.

8. U ovom radu koristi se sintagma *idiomska skupina* u značenju u kojem se koriste termini okupljeni oko riječi *phrasis* ili *idioma* (*frazeologizam*, *frazeološka jedinica*, *frazeološki izraz*, *frazeološka sintagma*, *frazem(a)*, *idiom*, *idiomska fraza*).

9. I drugi vještački jezici posjeduju idiomске skupine. Usp. „I kako se *spustio niz godine*, dok ga nije donio ovamo jedan tako čudan glasnik?“ (DŽTD, 266); „Ali Vilovnjaci iz ove zemlje bili su soja stranog nama od šumskog naroda, i *drveće i trava ne sjećaju ih se sada*.“ (DŽTD, 302); „Nadam se da ne namjeravaš da nam *se obučeš u crno*, dragi brate?“ (DŽMI, 78). Praksom drugih pisaca nećemo se baviti u ovom radu. To je tematsko polje za sebe.

postavku da su određeni koncepti kroz čestotnost nekih riječi mogući pokazatelji njihove visoke vrijednosti.¹⁰

„U jeziku, kao i u drugim duhovnim delatnostima koje neposredno vode ka problemu forme, potopljena su svedočanstva o jednom urođenom, intuitivnom osećanju čoveka za formalne odnose, o nesvesnoj potrebi za strukturisanjem skupova srodnih iskustvenih činilaca. (...) No koliko god bio impresioniran samom bogatom orkestracijom šarolikih jezičkih struktura, Sapir nije nikad zaboravljao da one služe nečemu izvan sebe, i isticao je da je jezik simbolički vodič ka kulturi.“ (Bugarski, u Sapir 1974: 11)

U konačnici, jezik se može definirati kao sredstvo kojim čovjek nastoji razumjeti svijet koji ga okružuje istovremeno u njega implementirajući i kulturne obrasce.

Kad je riječ o artlangu, odnos jezika i kulture nastoji se iskazati kroz njegov fonetsko-fonološki aparat i kroz druge slojeve jezika. Naprimjer, *dothraki*, jezik koji je Peterson na osnovu Martinovog rječnika od pedesetak riječi doradio u ekraniziranoj verziji *Igre prijestolja*, formiran je prema ratničko-nomadskoj kulturi Dothrakija, koji su isključivo narod usmene tradicije. S obzirom na tu surovu i “ogoljenu” kulturu, prema Petersonovim riječima (2015), da bi postigao vezu surovosti i ogoljenosti i u jeziku, posegnuo je za “oštrim” zvukovima¹¹ u riječima koje imaju visoku čestotnost (npr. u iskazivanju titule *khalessi*), što je također trebalo iskazati jednostavnost i monocentričnost njihove kulture.¹²

Motiv za stvaranje novih jezika najprije je potaknut potrebom stvaranja univerzalnog jezika, ali, kako vidimo, u najskorijem periodima razvoja vještačkih jezika vidljiva je i njegova implicitna definicija iz popularne kulture.

Prvim kreatorom artlanga¹³ smatra se J. R. R. Tolkien. On je u nedostatku mitova i legendi Velike Britanije, prema njegovim riječima (Dej 1998: 6-7),¹⁴ kreirao

10. Riječ *water* u prvom dijelu *Dine* javlja se 415 puta.

11. Ti zvukovi su velarni [x], [q] i [h] te alveolarno [r].

12. Takav izbor može biti predmetom rasprava iz perspektive kolonijalnog diskursa i orijentalizma u Saidovoj interpretaciji (2008).

13. Najranija upotreba termina *umjetnički jezik* (engl. *art-language*) nastala je u Tolkienovom eseju *A secret vice* (1931). Njegova slivenica *artlang* samo je odraz savremenih jezičkih navika govornika.

14. “Tolkien je o svojoj motivaciji za stvaranje svog mitološkog sveta Srednje Zemlje jednom napisao: ‘Od svojih mladih dana žalio sam zbog siromaštva svoje voljene otadžbine: ona nije imala svoje sopstvene priče, bar ne onih vrednosti koje sam ja tražio, a koje su se mogli naći u legendama drugih zemalja. Bilo je grčkih, keltskih, i romanskih, skandinavskih i finskih; ali ništa englesko, izuzev obezvređenih pesmarica (narodnih izdanja balada i priča.’ Kasnije, u jednom ličnom pismu, Tolkien je dalje objasnio svoje napore: ‘Imao sam nameru da sačinim jezgro manje-više povezane legende koja bi se protezala od velike i kosmogonijske, do nivoa romantične bajke... koju bih mogao da posvetim jednostavno Engleskoj, mojoj postojbini’ (Dej 1998: 6-7).

izmišljenu zemlju, njenu historiju, nacije, porodične loze i izmišljene jezike, kojim je pokazao autentičnost kultura što su ih “izrodile”. Tolkien je znao da jezik nije moguće odvojiti od kulture koja ga proizvodi te je na taj način nastojao pokazati njihovu tijesnu vezu u svom svijetu fikcije, tj. kreirao je posebne jezike kako bi doprinijeli vjerodostojnosti književnog djela, naročito u estetskom smislu i općenito pojačavanju autentičnosti fikcionalnog svijeta (v. Peterson 2015).

3. IDIOMSKE SKUPINE KAO TRANSLATORI KULTURE

Idiomske skupine svojevrsni su “prijevodi” kulture na jezik. U takvom razumijevanju prednost se daje kumulativnom značenju višekomponentne strukture u kulturi nad značenjem koje komponente imaju u jeziku u izoliranim pozicijama: to se ogleda u njihovoj sintaksičkoj, semantičkoj i pragmatičkoj jedinstvenosti. Zbog te osobine u lingvokulturologiji idiomске skupine često se tumače kao produkti intersemiotičke transpozicije (usp. Zykova 2019). Lingvokulturolozi zastupaju tezu o intersemiotičkoj translataciji dvaju različitih semiotičkih sistema i intersemiotičkoj transpoziciji – koje nastaju zbog potrebe da se kultura “prevede” na jezik, odnosno da se verbalizira. Tako nastaju i idiomске skupine kao koncentri kulture. Kultura, dakle, funkcioniра kao snop koncepata proizašlih djelovanjem različitih ljudskih faktora, a jezik služi kao jedan od njenih prevodilaca, odnosno verbalizirani kulturni koncept, gdje intersemiotička translatacija istovremeno predstavlja njen *konstitutivni* element.

Zykova (2019) navodi da se u dubinskoj razini idiomskih skupina nalaze osjetilno-emocionalni, duševni i estetski doživljaji te arhetipsko, mitološko, religijsko, filozofsko i naučno shvatanje utemeljeno u kulturi. Upravo zbog toga treba očekivati da sloj idiomskih skupina u vještačkim kulturama izmišljenih svjetova također igra ulogu translatora te da dekodiranjem idiomskih skupina možemo stići do koncepata same kulture.

Stoga, *koncept* iza idiomskih skupina ovdje se razumijeva kao mreža mogućih ideja i njihovih međusobnih veza, a to znači da nam *koncept* otkriva spoznaju iza lingvističke “pozornice”, tj. otkriva original (suštinu) koji je preveden na neki jezik (formu). Drugim riječima, *koncept* nam omogućava da odlučimo na koji način će se predstaviti iskustvo (Feyaert 2006).

4. FIKTIVNI SVIJET FRANKA HERBERTA I ARTLANG

Herbert se ne nalazi na popisu kreatora artlanga koje spominje Okrent (2009), ali ne treba zanemariti mogućnost da je Herbert izostao iz Okrentove analize zbog toga što je jezički materijal njegovog artlanga oskudan te nije bio dovoljno paradigmatičan. Ipak, u samom tekstu Herbert pokazuje da mu kreiranje vještačkog jezika jeste željeni cilj. Rečenice *Cignoro hrobosa sukares hin mange la pčagavas doi me kamavas na beslas lele pal hrobos, Misesces prejia. Andral t're pera! Trada cik buscakri misesces perakri i Kusthi bakka*¹⁵ primjeri su drevnog čakobsa jezika, ali, nažalost, u ostatku serijala nema više elemenata na osnovu kojih bi se mogao rekreirati njegov jezički obrazac niti u tekstu postoji njihov prijevod. Herbert spominje i jezike botani i botanidžib¹⁶ ilustrirajući ih frazama (*Ekkeri-akairi* u značenju "To je voda", *Kivi akavi* u značenju "Nikad više", *Bi-lal kaifa* u značenju odobravanja, *Duy yakha hin mange* u značenju "Imam dva oka", *Duy ponra hin mange* u značenju "Imam dvije ruke", *Suuuk-suuuk Suk! Suu-su Suk, Ikut-ejg! Ikut-ejg, Soo-soo Sook* (bez prijevoda) (FHD), *Ish yara al-ahbab dabat-u* u značenju "Grbavac ne vidi vlastitu grbu (FHK, 380) i "preživjelim" uzvicima *Jan-jan-jan* (u značenju "Naprijed-naprijed-naprijed")¹⁷.

Prema onome što se nudi i u drugim jezičkim slojevima (npr. imenima: Muad'Dib, Muzafar, Mahdi, Lisan el-Gaib i sl.) – treba reći da je očit utjecaj arapskog jezika i općenito orijentalno-islamskog civilizacijskog kruga.¹⁸

U jeziku *Dine* pojavljuju se mnogi elementi izmišljene kulture. Među njima su i višekomponentne jedinice čiji dijelovi upućuju na primarnu nominaciju, što je vidljivo u činjenici da barem jedna od sastavnica zadržava svoje primarno značenje (usp. *štokholmski sindrom, održati sjednicu* u prirodnom jeziku). Takve jedinice nazivamo kolokacijama. Usp.:

-
15. U ostatu teksta javljaju se istaknuta i značenja izoliranih riječi: npr. bakka – narikača; sijelago – šišmiš.
 16. Sam Herbert na kraju prvog dijela serijala definira čakobsa kao 'magnetni jezik' nastao iz drevnog botani jezika, gdje je *džib* oznaka za dijalekt.
 17. Autor također spominje i jezik mašeika (FHJ, 59), jezik islamijata (FHJ, 487) te starogalaški (FHJ, 416) i savremeni galaški jezik (FHJ, 533), ali nema tragova njihove jezičke matrice u šest dijelova serijala. Sestrinstvo benegeseritkinja posjeduje i mogućnost upravljanja ljudima posebnim jezikom, koji se u tekstu naprosto zove *glasom*, ali s obzirom na osobinu *glasa*, koji nije semasiološki jezik, on nema svoju opažajnu vrijednost.
 18. To je vidljivo i u preuzimanju i drugih tvorevina na arapskom jeziku. Npr., u tekstu se mogu naći i adaptirani oblici pojedinih ajeta iz Kur'ana. Usp.: "Tvoj gospodar vrlo dobro zna šta ti je u srcu. Tvoja duša dovoljna je danas kao dokaz protiv tebe" (FHB, 82). "Rekla si mi: 'Žena je tvoje polje, podi, dakle, na svoje polje i obraduj ga'" (FHD, 513). "Odazivam se pozivu tvom, Bože!" (FHJ, 343)

filmska knjiga – filmski zapis na posebnom mediju
kolektori / hvatači rose – uređaji jajastog oblika za hvatanje rose
kupa tišine – zvučno izolirani prostor
majka vlage – časna majka
mali tvorac – pješčani crv u ranoj dobi
pješčani bubanj – bubanj koji proizvodi gromko bubnjanje kad ga neko dotakne
pješčani jahač – onaj koji jaše crva
pustinjsko odijelo – odijelo za reciklažu tjelesnih tekućina
pustinjski pješak – slobodnjak opremljen da preživi u otvorenoj pustinji
piretička svijest – svijest vatre
pustinjski šator – zatvoreni prostor od tkanine
sakupljači rose – radnici koji ubiru rosu s biljaka
tvorčeve kuke – kuke koje se koriste pri penjanju na crva

Herbertov artlang sadrži i bogat sloj novotvorenica [*melanž*¹⁹ – vrsta opojne droge (začina) koja se nalazi u atmosferi Dine; *benegiseritkinje* – pripadnice ženskog mističnog reda; *siajnok* – odavanje počasti onome ko iskreno zbori; *mentati* – svećenici savjetnici s visokim sposobnostima pronicljivog rasuđivanja; *Harkonen* – etnonim za pripadnika posebne rase; *gola* – klon; *tlejlaksui* – humanoidi; *favraši* – duša kolektivnog nesvjesnog, itd.], što je tipično za *a posteriori* vještačke jezike.

Tekst sadrži i niz poslovice od kojih su neke posuđene iz latinskog [“Natura non facit saltus” (FHB, 362)], a druge su direktna “posljedica” mikrokulture fiktivnog svijeta [“Dan zuji prijatno kad imaš dovoljno pčela koje rade za tebe” (FHD, 239); “Blagost je početak okrutnosti” (FHD, 670); “Jedina postojana prošlost leži nema u vama” (FHB, 149)] i direktnih objašnjenja i tumačenja određenih izraza kao okamenjenih struktura [“Dehidrirajte proračune o Zabulonuu!, obrecnu se Pol, upotrebivši skaredan slobodnjački **izraz** (isticanje naše) koji je značio da se ovdje nalazi vlaga koja bi ponizila svakog ko bi je dotakao” (FHM, 108)].

Treba napomenuti i da je izmišljeni svijet *Dine* Franka Herberta dodatno podložen izmišljenom historijom, rukopisima, dnevnicima, postulatima, kućnim naracijama;

19. Jezičku razgranatost kao pokazatelj visoke vrijednosti nekog entiteta u kulturi Dine Herbert pokazuje u komentaru o leksičkoj raznolikosti imena za melanž, što je svojvrсна metalingvistička konstatacija. Usp.:

Postoji dvadeset osam različitih reči za melanž na prostom galaškom. Opisuju ga po njegovoj nameni, po njegovoj razblaženosti, po njegovoj starosti, po tome da li je pribavljen poštenom prodajom, krađom ili osvajanjem, da li je miraz za muškarca ili ženu i još o mnogo čemu. (FHB, 269)

obično ovi dijelovi stoje kao grafički izdvojeni fragmenti teksta na samom početku različitih glava.²⁰

Imajući u vidu rečeno, Herbertov jezik može se nazvati *a posteriori* artlangom bez obzira na to što je riječ tek o natruhama jezičkog obrasca u strogom smislu. To se može tvrditi na osnovu ovdje navedenih jezičkih pokazatelja: zasnivanja posebnih jezičkih matrica, metakomenatarima o postojanju drevnih jezika u kulturi Dine, kreiranjem različitih frazeoloških, paremioloških i drugih jezičkih slojeva fiktivne kulture. Ipak, najfrekventniji frazeološki sloj predstavljaju njegove idiomске skupine, o čemu će biti više riječi u nastavku.

5. NEDOVRŠENI FRAZEOLOŠKI RJEČNIK *DINE*

Ovdje su ekscerpirani primjeri iz šest dijelova serijala *Dina*, ali treba imati na umu da lista idiomskih skupina zasigurno nije konačna. Idiomске skupine bilježene su na uobičajen frazeografski način: zabilježene su naslovnom riječju i prema abecednom redu. Budući da se uglavnom radi o iskorištavanju potencijala imenice *voda* kao najvišeg vrijednosnog načela kulture *Dine*, većina idiomskih skupina nalazi se pod glagolskom natuknicom, koja je navedena u infinitivu. Ipak, manji dio njih bilježi se prema imenskoj natuknici. Natuknice su označene velikim boldiranim slovima, a idiomске skupine malim boldiranim slovima. Padežnim oblicima neodređenih zamjenica ukazuje se na rekciju idiomске skupine. U oštrim zagradama < > daju se leksički otvorene komponente idiomске skupine. Obične zagrade () koriste se za varijante idiomskih skupina. Ispod idiomске skupine navodi se primjer njene upotrebe ekscerpiran iz korpusa. Na osnovu kontekstualne upotrebe, na desnoj strani ovog nedovršenog frazeološkog rječnika *Dine* nalazi se moguća interpretacija značenja.

BACITI

baciti pijesak – dijeliti istu sudbinu

“Bačeni pesak je gest s dubokim smislom. Time se kaže: “Delimo isto breme. Pesak je naš jedini neprijatelj. To je ono što pijemo. Ruka koja drži pesak, ne drži oružje”. (FHB, 380)

20. Na koji je način gospa Džesika uspevala da prebrodi teške trenutke? Pažljivo razmotrite ovu benegeritsku poslovicu i možda ćete doći do odgovora: “Svaki put kojim se ide do samog kraja, ne vodi nikud. Uspni se sasvim malo uz planinu da bi je takvu iskusio. S njenog vrha ona se ne vidi.” Muad’Dib, porodični komentar, princeza Irulan (FHD, 94)

O, more Kaladana, / O, podanici vojvode Leta... / Letova citadela je pala, / Pala zauvek...

Pesme o Muad’Dibu, princeza Irulan (FHD, 254)

Proces se ne može shvatiti tako što će se zaustaviti. Razumevanje mora ići uporedo s razvojem procesa, mora mu se pripojiti i teći s njim (FHD, 43).

baciti vodu (bačena voda) – uzaludan trud

“Ako ne uspe, biće to bačena voda, pomisli Džesika. Ali u tom slučaju biće ionako svejedno.”
(FHD, 338)

BACITI SE

baciti se na svoje noževe – predati se, izvršiti sepuku, izvršiti samoubistvo

“Ako propustimo da stupimo u akciju, možemo slobodno da se bacimo na svoje noževe.”
(FHDD, 106)

BITI

nečija voda jeste negdje – posmrtni ostaci osobe

“Tu je voda Muad’Diba.” (FHB, 45)

BREME

breme vode – neodloživa obaveza

“Natovario si mi na leđa breme vode, za koje nisam sigurna mogu li ga nositi.” (FHD, 93)

DATI

dati vodu – podijeliti plijen; žrtvovati se

“Moj božanski status započeo je kad sam svojim Slobodnjacima rekao da više ne mogu plemenima da dajem vodu mrtvih. Znaš li šta je voda mrtvih?” (FHB, 251)

“Ali daćeš mi... vodu ako zatražim?” (FHB, 405)

dati vodu mrtvima – plakati²¹.

“Da li je Leto među Slobodnjake uveo zabranu plakanja? Kako su samo Slobodnjaci oduvek strepeli zbog takvog gubitka tečnosti! Davanje vode mrtvima.” (FHB, 394)

DEHIDRIRATI

dehidrirati nešto – uništiti materijalne dokaze o postojanju nečega

21. U petom dijelu serijala, *Jeretici Dine*, međutim, plač se opisuje tek u odnosu na so. “Lusila okusi so vlastitih suza” (FHJ, 481). To može biti uzeto kao interpretacija stava da idiomске skupine i nastaju kao produkti mobilizacije i leksikalizacije “istaknutog dijela scenarija” (Stanojević 2014: 35) te se posljedično s tim otvara mogućnost razumijevanja netransparentnih idioma kao zaboravljenih i potisnutih jezičkih obrazaca koji se dijahronijom ipak mogu dekodirati. Drugim riječima, kako *voda* prestaje biti osnovnim kulturnim načelom Dine, tako i idiomске skupine s konceptom *vode* gube na čestotnosti: to je vidljivo u njihovom izostajanju iz jezika kako se Dina preobražava u bogatu oazu, tj. u njihovoj netransparentnosti i visokoj ekspresivnosti. Tako nam metafora HIPERREALNOST JE REALNOST otkriva moguću sudbinu idioma u ljudskim prirodnim jezicima.

“*Dehidrirajte proračune o Zabulonu!*, obrecnu se Pol, upotrebivši skaredan slobodnjački izraz koji je značio da se ovdje nalazi vlaga koja bi ponizila svakog ko bi je dotakao. (FHM, 108)

DOĆI

doći do nečije vode – povrijediti nekoga; osvetiti se nekome

“Namri je pričao o nama u Džakurutuu”, reče Muriz. Doći ću mu vode kad...” (FHDD, 404)

GRUB

grub kao zimski vjetar – veoma okrutan

“Ali onaj drugi je ... hladan, neosetljiv, nepažljiv, sebičan – grub i okrutan kao zimski vetar.” (FHD, 88)

ISTINA

nijema istina – neizreciva suština nečega

“Tek u trenutku tog iskustva shvatila sam šta je podrazumevao pod nemom istinom.” (FHB, 150)

KRADLJIVAC

kradljivac vode – društveni parazit ako se odnosi na osobu; može se odnositi i na biljnu vrstu parazita

“Ako hoćeš da mi pomogneš svojim nožem, kradljivče vode, molim te, uradi to s leđa.” (FHDD, 456)

“Na ovoj geografskoj širini najčešći predstavnici biljnog života jesu oni koje nazivamo kradljivci vode – vrsta naviknuta da uzima vlagu od svojih bližnjih, da guta i najmanje količine rose. Neki delovi pustinje vrve životom. No sve vrste su odavno naučile kako da opstanu pod nemogućim uslovima. Ukoliko se ikada nađete tamo dole, oponašajte taj život ili ćete umreti.” (FHD, 154-155)

LICE

nečije lice je nečiji zalog – zakletva o istini; kunem se da govorim istinu

“Moje lice je moj zalog”, reče on. (FHB, 63)

MJESTO

mjesto nečije vode – vječno počivalište

“Želiš da se vratiš u Arakin, na mesto njegove vode?” “U... da, na mesto njegove vode.” (FHD, 288)

NESTATI

neko je nestao iz vode – neko je prestao postojati u materijalnom obliku

“Pleme ti poverava ovu vodu”, reče ona. “Džamis je nestao iz nje. Uzmi je u miru.” (FHD, 424)

OKRUTAN

okrutan kao zimski vjetar – veoma okrutan

“Ali onaj drugi je... hladan, neosetljiv, nepažljiv, sebičan – grub i okrutan kao zimski vetar.” (FHD, 88)

PIJESAK

koliko pijeska stane u <nečiju> šaku – koliko je ostalo života nekome

“Priliv peska s površine zasu joj levu šaku. Koliko li će još peska stati u nju?, upita se ona.” (FHD, 277)

PIR

Letov pir – odavanje počasti onome ko iskreno zbori

Obred se zove Sijajok – Letov pir. Sastoji se u obožavanju moje ličnosti u mom prisustvu.” (FHB, 167)

POMIJEŠATI SE

nečija se voda pomiješala s vodom plemena – postati dio zajednice

“Živio je s vama; njegova voda se pomiješala s vodom tvog plemena.” (FHDD, 406)

POSTOJATI

negdje postoji/ima mnogo vode – izražavanje zadovoljstva; blagostanje

“Ima mnogo vode u sabirnici noćas. To nam Džamis stavlja do znanja da je zadovoljan.” (FHD, 426)

POSVETITI

posvetiti nečiju vodu – odati nekome posljednju poštu

“Kad je kucnuo čas da posvetim vodu moje sestre, izveo sam jedno čudo.” (FHB, 252)

PROBLEM

Babilonski problem – metod izvođenja pogrešnih zaključaka iz tačnih podataka

“Vodite računa, bez mentatskog integrativnog preklapanja može doći do uranjanja u babilonski problem, što je obilježje koje dajemo općepisutnom riziku od izvođenja pogrešnih kombinacija iz tačnih podataka” (FHDD, 329)

POBRINUTI SE

pobrinuti se za nečiju vodu – osigurati nekome sigurno utočište

“U nosaču mora da su se nalazile najmanje tri stotine vojnika. Moramo se sada pobrinuti za njihovu vodu i steći novu letelicu.” (FHD, 293)

POVJERITI

povjeriti nekome vodu – prihvatiti nekoga

“Pleme ti poverava ovu vodu”, reče ona. (FHD, 424)

PROSUTI

prosuti nečiju vodu – ozlijediti nekoga, nanijeti tjelesne povrede nekome

“Halek je položio ruku na nož i pripremio svoj lijevi rukav, odakle je napadače uvijek vrebalo malo iznenađenje. *Ne vidim da je ovdje prosuta voda*, reče on.” (FHDD, 415)

prosuti <nečiju> vodu u plemensku cisternu – žrtvovati se za zajednicu, izgubiti život u borbi radi dobrobiti zajednice

“Upotrebio je slobodnjački izraz koji je nosio značenje: *da prospemo našu vodu u plemensku cisternu*.” (FHDD, 106)

PUSTINJA

pustinja je nečiji dom – dolaziti kao prijatelj

“Leto je ponovo upotrijebio tradicionalnu slobodnjačku frazu: Pustinja je moj dom.” (FHDD, 400)

RASPOLAGATI

raspolagati nečijom vodom – vladati nekim

“Nalazim zadovoljstvo u tome što raspolazem tvojom vodom namijenjenom plemenitima!” (FHDD, 415)

SAČUVATI

sačuvati svoju/nečiju vodu – spasiti se/nekoga

“Ako bude valjano služila, mogla bi da, za neko vrijeme, sačuva svoju vodu.” (FHDD, 409)

SINDROM

otkadašnji sindrom – beskrajn broj umnoženih primjeraka jedne DNA matrice

“Leto je koristio poseban naziv za taj preobražaj svojih Dankana. Zvao ga je otkadašnji sindrom.” (FHB, 312)

SPAVATI

spavati u vodama života – postojati u sjećanju

“U njegovu svest uroni rečenica iz budućnosti koja je predstavljala njegovu usamljenu prošlost: *Ona spava u vodama života.*” (FHD, 483)

TRAŽITI

tražiti crbove otiske stopala – biti na hadžiluku, svetom putovanju

“*Tražim crbove otiske stopala*, reče Leto, upotrijebivši religioznu frazu koja je kazivala da je on na hadžiluku za svojim umom, svojim ličnim otkrivenjem. (FHDD, 401)

tražiti đavola – izraziti negodovanje

“Jedan izraz koji bi Muad’Dib odmah prepoznao pojavi se na Ajdahovom licu: “Tražiti đavola”, nazivao je to Muad’Dib.” (FHB, 345)

UHVATITI

uhvatiti nekoga u klatno – osuditi nekoga na cikličnost, na lutanje

“Ličnost kojoj je dodijeljeno da donosi odluke o životu i smrti mora ih donositi, inače će ostati uhvaćena u klatno.” (FHDD, 138)

UVITI

uviti nešto u slatku oblandu – uljepšati nešto govorom

“On, one su to uvile u slatku oblandu.” (FHDD, 128)

UZIMATI

uzimati <nečiju> vodu – uznemiravati nekoga presretanjem, hajdučki živjeti

“U tvojoj historiji stoji da *ste uzimali vodu* neopreznih putnika.” (FHDD, 404)

UZETI

uzeti <nečiju> vodu – oduzeti nekome život

“Mejps sa uzdahom ispusti nož u koricama u Džesikinu ruku, raskopča smeđi prsluk i uzviknu: ‘Uzmite vodu mog života!’” (FHD, 74)

VLAGA

vлага se nalazi negdje – izvor života

“*Dehidrirajte proračune o Zabulonuu!*, obrecnu se Pol, upotrebivši skaredan slobodnjački izraz koji je značio da se ovdje nalazi vлага koja bi ponizila svakog ko bi je dotakao.” (FHM, 108)

VODA

voda mrtvih – ratni plijen

“Moj božanski status započeo je kad sam svojim Slobodnjacima rekao da više ne mogu plemenima da dajem vodu mrtvih. Znaš li šta je voda mrtvih?” (FHB, 251)

bolna voda – emocionalno pražnjenje, plač

“Još jednom joj suze potekoše niz obraze. Leto je žudeo da ih dotakne, ali one su bile voda... bolna voda.” (FHB, 298)

nečija voda pripada nekome (jeste nečija) – izraz neporecive pripadnosti određenoj zajednici
“Tvoja voda je naša, Dankane Ajdaho”, reče Stilgar. “Telo našeg prijatelja ostaje s tvojim vojvodom. Njegova voda je voda Atreida. To je spona koja nas vezuje.” (FHD, 127)

VRIJEME

upiti vrijeme / mnogo vremena – poživjeti dugo

“Upili ste u sebe toliko vremena da sada imate privid besmrtnosti”, reče gola. (FHM, 132)

ZAHTIJEVATI

nešto / neko zahtijeva oproštaj – zaboraviti na uvredu

“Ništa se nije dogodilo, ništa što bi zahtevalo oproštaj”, rekla je, koristeći uobičajenu slobodnjačku frazu. (FHDD, 315)

ZAVJETOVATI SE

zavjetovati se nečijoj vodi (zavjet vode) – položiti zakletvu nekome

“Zavetovao si se njegovoj vodi?” (FHD, 288)

“Zavet vode”, reče Havat. “Neka nam se plemena ujedine”, reče Slobodnjak spustivši pesnicu.” (FHD, 289)

Navedene skupine uklapaju se u definicije idiomskih skupina, tj. sastoje se od najmanje dvije samoznačne riječi; mogu se zamijeniti jednom riječju ili nekom drugom jedinicom neidiomske prirode; odlikovane su jedinstvenom sintaksičkom funkcijom; komponente doživljavaju potpunu ili djelomičnu transpoziciju.²² Pored metaforsko-metonimijske transpozicije komponenata, treba napomenuti da je čestotnost najupadljiviji element ovog artlanga budući da je upravo visoka prisutnost ovih spojeva najpouzdaniji element da se radi o naučenom kulturno-jezičkom obrascu *Dine*.

22. O tome dalje u ovom radu.

6. UTJECAJ IZVORNOG TEKSTA NA PREVODILAČKU PRAKSU

Iako centralna tema ovog rada nije pitanje prevodenja, budući da se bavimo prijevodom izvornog teksta, ipak je nezaobilazno. Ne šireći dalje navedenu problematiku, u ovom dijelu rada nastojimo pokazati da je itekako vidljiv utjecaj jezika na kojem je napisana *Dina* na prijevode. Dvije prevodilačke prakse ostaju vjerne izvoru budući da se time osigurava veza s osnovnom idejom o slobodnjačkom životu u okvirima nemilosrdnih uvjeta planete pustinje. Ta ideja ovdje se poistovjećuje s domenom *vode*, tj. funkcionira kao leksema s aksiološkom potencijom koja metonimijski oslikava koncept dinske kulture. Dakle, i prevodilačka praksa potvrđuje da se leksema *voda* mora razumjeti u metaforičko-metonimijskom okviru idiomskih skupina. Međutim, u tako snažno obgrljenom značenjskom zajedništvu ipak se denotativno značenje komponenata javlja kao pozadinski motivacijski mehanizam odgovoran za dekodiranje cjeline kakva je idiomaska skupina. Tome u prilog svjedoče mnoge hipoteze o općem procesuiranju idiomskih skupina.²³

Praksa doslovne ekvivalentnosti pokazuje da prevodioci nastoje očuvati namjeru autora originalnog teksta, očuvati autentičnost njegovog stila, izbjeći pogrešno tumačenje publike koja ne čita na izvornom jeziku te poštivati kulturnu različitost i raslojenost izmišljenog svijeta. U tom smislu, spojevi *water wasted*, *water burden*, *water stealers*, *place of one's water*, *to entrust one's water*, *see to one's water*, *to sleep in the Waters of Life*, *to take the water of one's life*, *to pledge to one's water*, *the bond of water* nemaju smisla ni u engleskom jeziku – ako se gledaju van univerzuma *Dine*, tj. van uronjenosti u njenu kulturu; isto vrijedi i za njihove ekvivalente u ponuđenim prijevodima: *bačena voda*, *breme vode*, *kradljivci vode*, *mjesto nečije vode*, *povjeriti*

23. *Hipoteza liste idiomskih skupina* zagovara ideju prema kojoj govornik idiomске skupine prvo interpretira doslovno, ali nakon što ustanovi da je doslovno značenje devijantno dalje procesuirati idiomске skupine do transponiranog značenja (Bobrow, Bell 1973). *Hipoteza leksičke reprezentacije* tumači mentalni status idiomskih skupina na način da potencira paralelnost u procesualnosti idiomskih skupina, tj. zagovara ideju prema kojoj govornik paralelno procesuirati i doslovno i transponirano značenje idiomске skupine (Swinney, Cutler 1979). *Konfiguraciona hipoteza* (Cacciari, Tabossi, Zardon 1995) takva je hipoteza prema kojoj idiomске skupine nisu pohranjene kao spojevi riječi, nego kao složeni odnosi u koje mogu stupiti riječi. Svaka idiomaska skupina sadrži i leksički ključ koji podrazumijeva kvalitativno prebacivanje s doslovnog na idiomatično značenje, pri čemu je pozicija ključa izuzetno važna i predvidiva. Navedeno nadalje znači da doslovno značenje ne nestaje, odnosno da ostaje u sjeni. *Hipoteza dekompozicije* idiomskih skupina tvrdi da je veliki broj idiomskih skupina moguće značenjski razložiti i analizirati budući da svaka od komponenata idiomске skupine nezavisno doprinosi ukupnom značenju, što pokazuju i eksperimenti u kojima je bolje razumijevanje idiomске skupine direktno proporcionalno mogućnosti da se semantički razloži – pri čemu se ne misli na dostupnost doslovnog značenja, nego onog značenja koje komponenta ima u idiomskom okruženju (Nayak, Gibbs 1989). *Hipoteza simultanog procesuiranja* (Gibbs, Schweigert 1992) razumijevanje idiomskih skupina stavlja u kontekst paralelnosti doslovnog i transponiranog značenja, pri čemu se misli na globalizirano značenje koje ne prekida niti jednu potencijalnu vezu koju ima u kontekstu.

Izvorni tekst iz 1965.	Prijevod na hrvatski jezik	Prijevod na srpski jezik
"If this fails, that's water wasted, Jessica thought. But it won't matter then, anyway." (FHT, 282)	"Ne uspije li, bit će to bačena voda, pomisli Jessica. Ali, u tom slučaju bit će ionako svejedno." (FHDI, 278)	"Ako ne uspe, biće to bačena voda, pomisli Džesika. Ali u tom slučaju biće ionako svejedno." (FHD, 338)
"You've put a water burden on me that I'm not sure I care to support." (FHT, 83)	"Natovario si mi na leđa breme vode, za koje nisam sigurna mogu li ga nositi." (FHDI, 75)	"Natovario si mi na leđa breme vode, za koje nisam sigurna mogu li ga nositi." (FHD, 93)
"But the other man is ... cold, callous, demanding, selfish – as harsh and cruel as a winter wind." (FHT, 78)	"Ali onaj drugi je ... hladan, neosjetljiv, nepažljiv, sebičan – grub i okrutan poput zimskog vjetra." (FHDI, 71)	"Ali onaj drugi je... hladan, neosjetljiv, nepažljiv, sebičan – grub i okrutan kao zimski vetar." (FHD, 88)
"This latitude's life-zone has mostly what we call minor water stealers – adapted to raiding each other for moisture, gobbling up the trace-dew. Some parts of the desert teem with life. But all of it has learned how to survive under these rigors. If you get caught down there, you imitate that life or you die." (FHT, 133)	"Na ovoj geografskoj širini su najčešći predstavnici biljnog života biljke koje nazivamo 'kradljivci vode' – vrsta naviknuta uzimati vlagu od svojih bližnjih, gutači i najmanje količine rose. Neki dijelovi pustinje vrve životom. No, sve vrste su odavno naučile opstati pod nemogućim uvjetima. Ako se ikada nađete tamo dolje, oponašajte taj život ili ćete umrijeti." (FHDI, 127)	"Na ovoj geografskoj širini najčešći predstavnici biljnog života jesu oni koje nazivamo kradljivci vode – vrsta naviknuta da uzima vlagu od svojih bližnjih, da guta i najmanje količine rose. Neki delovi pustinje vrve životom. No sve vrste su odavno naučile kako da opstanu pod nemogućim uslovima. Ukoliko se ikada nađete tamo dole, oponašajte taj život ili ćete umreti." (FHD, 154-155)
"You wish to return to Arrakeen, to the place of his water?" "To ... yes, to the place of his water." (FHT, 242)	"Želiš li se vratiti u Arrakeen, na mjesto njegove vode?" (FDHI, 237)	"Želiš da se vratiš u Arakin, na mesto njegove vode?" "U... da, na mesto njegove vode." (FHD, 288)
"With this water the tribe entrusts thee," she said. "Jamis is gone from it. Take it in peace." (FHT, 354)	"Pleme ti povjerava ovu vodu", reče ona. "Jamisa je nestalo iz nje. Uzmi je u miru." (FHDI, 350)	"Pleme ti poverava ovu vodu", reče ona. "Džamis je nestao iz nje. Uzmi je u miru." (FHD, 424)
"But the other man is ... cold, callous, demanding, selfish – as harsh and cruel as a winter wind." (FHT, 78)	"Ali onaj drugi je... hladan, neosjetljiv, nepažljiv, sebičan – grub i okrutan poput zimskog vjetra." (FHDI, 71)	"Ali onaj drugi je... hladan, neosjetljiv, nepažljiv, sebičan – grub i okrutan kao zimski vetar." (FHD, 88)
"A shower of sand from the surface brushed her left hand. How much sand will the hand hold? she asked herself." (FHT, 233)	"Dotok pijeska s površine obruši joj se na lijevu ruku. Koliko li će još pijeska ruka izdržati? upita se ona." (FHDI, 227)	"Priliv peska s površine zasu joj levu šaku. Koliko li će još peska stati u nju?, upita se ona." (FHD, 277)
"Plenty of moisture in the trap tonight. Jamis way of telling us he's satisfied." (FHT, 355)	"Ima noćas mnogo vode u sabirnici. To nam Jamis daje do znanja da je zadovoljan." (FHDI, 351)	"Ima mnogo vode u sabirnici noćas. To nam Džamis stavlja do znanja da je zadovoljan." (FHD, 426)

“There must’ve been three hundred men in that carrier. Now, we must see to their water and make plans to get another aircraft.” (FHT, 246)	“U nosaču se moralo nalaziti najmanje tri stotine vojnika. Moramo se sada pobrinuti o njihovoj vodi i nabaviti novu letjelicu.” (FHDI, 241)	“U nosaču mora da su se nalazile najmanje tri stotine vojnika. Moramo se sada pobrinuti za njihovu vodu i steći novu letelicu.” (FHD, 293)
“With this water the tribe entrusts thee,” she said. (FHT, 354)	“Pleme ti povjerava ovu vodu’, reče ona.” (FHDI, 350)	“Pleme ti poverava ovu vodu”, reče ona. (FHD, 424)
“A phrase out of the future that was his lonely past came into his mind: <i>She sleeps in the Waters of Life.</i> ” (FHT, 403)	“U njegovu svijest uroni rečenica iz budućnosti koja je predstavljala njegovu usamljenu prošlost: Ona spava u Vodama Života. ” (FDHI, 399)	“U njegovu svest uroni rečenica iz budućnosti koja je predstavljala njegovu usamljenu prošlost: <i>Ona spava u vodama života.</i> ” (FHD, 483)
“With a gasp, Mapes dropped the sheathed knife into Jessica’s hand, tore open the brown bodice, wailing: ‘Take the water of my life!’” (FHT, 68)	“S uzdahom Mapes ispusti nož u koricama u Jessicinu ruku, raskopča smeđi prsluk i uzvikne: ‘Uzmite vodu mog života!’” (FHDI, 60)	“Mejps sa uzdahom ispusti nož u koricama u Džesikinu ruku, raskopča smeđi prsluk i uzviknu: ‘Uzmite vodu mog života!’” (FHD, 74)
“Your water is ours, Duncan Idaho,” Stilgar said. “The body of our friend remains with your Duke. His water is Atreides water. It is a bond between us.” (FHT, 111)	“Tvoja voda je naša, Duncane Idaho”, reče Stilgar. “Tijelo našeg prijatelja ostaje s tvojim vojvodom. Njegova voda je voda Atreida. To je spona koja nas vezuje.” (FHDI, 103)	“Tvoja voda je naša, Dankane Ajdaho”, reče Stilgar. “Telo našeg prijatelja ostaje s tvojim vojvodom. Njegova voda je voda Atreida. To je spona koja nas vezuje.” (FHD, 127)
“You are pledged to his water?” (FHT, 242)	“Zavjetovao si se njegovoj vodi?” (FHDI, 236)	“Zavetovao si se njegovoj vodi?” (FHD, 288)
“The bond of water,” Hawat said. “Let our tribes be joined,” the Fremen said, and he lowered his fist.” (FHT, 242)	“Zavjet vode”, reče Hawat. “Neka nam se plemena ujedine”, reče Slobodnjak, spustivši šaku.” (FHDI, 237)	“Zavet vode”, reče Havat. “Neka nam se plemena ujedine”, reče Slobodnjak spustivši pesnicu.” (FHD, 289)

nečiju vodu, pobrinuti se za nečiju vodu, spavati u Vodama Života, uzeti nečiju vodu, zavjetovati se nečijoj vodi, zavjet vode. Budući da je praksa prevodilaca da u prijevodima idiomskih skupina traže ekvivalent iz kulture na čiji jezik prevode, ovdje je najpouzdaniji element upravo osnovno stabilno značenje lekseme *voda* za prijevod naizgled besmislenih spojeva koji zapravo čine sloj idiomskih skupina artlanga. I konceptualna analiza pokazuje da je takvo prevodilačko rješenje motivirano. Stoga, idiomске skupine artlanga fungiraju kao određeni vid znaka koji nam služi za socijalnu koordinaciju, tj. kao putokazi koji objašnjavaju društvenu strukturu *Dine*.

7. KONCEPTUALNA ANALIZA NEKIH IDIOMSKIH SKUPINA S KOMPONENTOM *VODA*

Herbert kao oslonac za kreiranje idiomskih skupina vidljivo koristi iskustvo jezičke matrice prirodnih jezika budući da veliki broj upotreba višekomponentnih spojeva sa sekundarnom nominacijom *vode* ukazuje na činjenicu da autor građu organizira prema konceptualnim vrijednostima izmišljene kulture. Naime, budući da se radnja *Dine* odvija na surovoj planeti nalik na prostranu naizgled beživotnu pustinju, sve je u navedenoj izmišljenoj kulturi cijenjeno prema ograničenosti onom nužnošću koja je na njoj prisutna u najmanjoj količini – prema **vodi**. U skladu s tim kultura *Dine* organizirana je oko vode, što je primarno vidljivo u čestotnosti lekseme *voda* i njenim metaforско-metonimijskim ekstenzijama kada se nađe u sastavu višekomponentnih jedinica. Idiomske skupine koriste se kako bi se iskazala osobena i emotivna slika svijeta te su kao takve signali njene subjektivizacije. Kada je interpretator svijeta *Dine* u fokusu, pokazuje se da idiomske skupine ovog artlanga prirodno nastaju kao rezultat odnosā Slobodnjaka u uvjetima njihovog svijeta. Stoga, one funkcioniraju kao aksiološke jezičke jedinice *Dine* budući da su nosioci vrijednosnih stavova o vodi cijele te izmišljene kulture i aktiviraju tzv. psihološku realnost Slobodnjaka u kontekstu životne ovisnosti o njoj.²⁴ Upravo iz ovih razloga ekscerpirane idiomske skupine shvataju se kao upućivači na sekundarnu nominaciju imenice *voda*.

Kako se iz same građe može vidjeti, navedene konstrukcije razumijevaju se, sudeći prema kontekstu njihove upotrebe, kao figurativne jedinice kojima je svojstvena jedinstvenost u značenjskom smislu, tj. kumulativno značenje koje ima premisu u jedinstvenosti i u sintaksičkom smislu. To znači da su navedeni leksički spojevi besmisleni i u “prirodnom” jeziku *Dine*. Spomenuta univerzalija neprevodivosti idiomskih skupina prenesena je također iz prirodnog jezika.²⁵

Mehanizmi konceptualne metafore i konceptualne metonimije (usp. npr. Lakoff, Johnson, 1980; Lakoff, 1980, 1982, 1987, 2004; Dobrovol'skij, Piiraninen, 2005a, 2005b, 2010; Omazić 2005, itd.) uključuju preslikavanje strukture jednog koncepta (izvorne domene) na drugi koncept (ciljne domene): VRIJEME JE NOVAC, ŽIVOT JE

24. Naravno, voda znači život i za stvarne ljude te je Herbert glasnik podizanja svijesti o važnosti ekoproblema u vezi s vodom i u stvarnom svijetu. Ekolozima i posvećuje svoj serijal.

25. Naime, spoj *raining cats and dogs* nema nikakvog smisla ako se prevodi riječ-po-riječ na bosanski jezik, kao što isto vrijedi i za bosansku idiomsku skupinu *izvoditi bijesne gliste* kada se doslovno prevede na engleski jezik. Ipak, mogućnost ekvivalentnog prijevoda velikog broja idiomskih skupina (*lije kiša kao iz kabla*, odnosno *to throw a wobbly*) omogućen je na osnovu uspostavljanja relacije između koncepta kulture i jezika, što je centralna hipoteza tvrdnje da su idiomske skupine translatore kulture.

PUTOVANJE, RASPRAVA JE RAT i sl., odnosno DIO ZA CJELINU, CJELINA ZA CJELINU, CJELINA ZA DIO. Primjeri idiomskih skupina iz ovdje izdvojenog frazeološkog rječnika pokazuju da se *voda* najčešće javlja kao izvorna domena za ciljne domene vremena, života, osjećanja. Konceptualna razina originala i prijevoda ne razlikuje se u razumijevanju motivacije različitih idiomskih skupina. To je vidljivo preko stabilnog djelovanja denotativnog značenja komponente *voda*.²⁶ Usp.:

VRIJEME JE VODA = VODA JE NOVAC = VRIJEME JE NOVAC

“Misli li on da voda pada s neba?” (FHM, 179)

“Ako hoćeš da mi pomogneš svojim nožem, kradljivče vode, molim te, uradi to s leda.” (FHDD, 456)

“Na ovoj geografskoj širini najčešći predstavnici biljnog života jesu oni koje nazivamo kradljivci vode – vrsta naviknuta da uzima vlagu od svojih bližnjih, da guta i najmanje količine rose. Neki delovi pustinje vrve životom. No sve vrste su odavno naučile kako da opstanu pod nemogućim uslovima. Ukoliko se ikada nađete tamo dole, oponašajte taj život ili ćete umreti.” (FHD, 154-155)

Odlika ovog metaforičkog koncepta je voda kao *vrijedna roba*, tj. ograničeni resurs koji preuzima vrijednost samog života, ali i sredstva koje se koristi za postizanje individualnih i kolektivnih ciljeva. Ipak, za razliku od koncepta vremena, koje je precizno kvantificirano na mnogo načina u prirodnom jeziku (SMS poruka, plaća po satu, cijena hotelskih soba, cijena parkinga po satu itd.) s obzirom na moderne industrijalizirane zemlje u realnom svijetu, koncept *vode* u *Dini* bliži je njenom suštinskom značaju za ljudsko tijelo, što je u vezi i sa samom izmišljenom kulturom. Drugim riječima, u konceptualnoj metafori VODA JE NOVAC pristajemo

26. Nije *voda* jedina izvorna domena. Npr.:

VRIJEME JE PROSTOR

“Priliv peska s površine zasu joj levu šaku. Koliko li će još peska stati u nju?, upita se ona.” (FHD, 277)

“Pol se uspravi zagledavši se u Čani. U vazduhu je osećao uzbuđenje svetkovine. Znao je šta će mu se dogoditi ako ispije taj začim s kvintesencijom supstance koja mu je donela promenu. Vratio bi se viziji čistog vremena, vremena koje je postalo prostor.” (FHD, 483)

“Um mu je uplovio u taj bezvremeni sloj, gde mu se pružao vidik na sveukupno vreme, kuda su vodili svi putevi i gde su duvali svi vetrovi budućnosti... vetrovi prošlosti: jednooka vizija prošlosti, jednooka vizija sadašnjosti i jednooka vizija budućnosti – sve ujedinjene u troglednu zajedničku viziju, koja mu je omogućavala da vidi vreme kao prostor.” (FHD, 397)

“Nikakav vidovnjački san, nikakvo iskustvo iz minulog života nisu ga pripravili za ovo: sada su svi velovi bili skinuti – tako da je vreme stajalo pred njim u svojoj svojoj nagosti...” (FHD, 268)

“Noć je tunel, pomisli ona, rupa u sutrašnjici... ako uopšte budemo imali sutrašnjicu.” (FHD, 355)

na interpretaciju povezanosti dviju domena na osnovu kulturne interferencije te, naprimjer, imamo i svojevrsni vid “banke vode”, tj. kolektivne sabirnice vode koja se koristi prema potrebama cjelokupne zajednice. Time se pokazuje da se i podstrukture VODA JE VRIJEDAN RESURS te VODA JE OGRANIČEN RESURS javljaju s primarnom vrijednošću.

ŽIVOT JE VODA = ŽIVOT JE OBJEKT

“Uzmite vodu mog života!” (FHD, 74)

“U tvojoj historiji stoji da ste uzimali vodu neopreznih putnika.” (FHDD, 404)

“Nalazim zadovoljstvo u tome što raspolazem tvojom vodom namijenjenom plemenitima!” (FHDD, 415)

“Ako bude valjano služila, mogla bi da, za neko vrijeme, sačuva svoju vodu.” (FHDD, 409)

Metaforički modeli s *objektom*, tj. ŽIVOT JE OBJEKT, omogućavaju da se fokusiramo na različite aspekte mentalnog iskustva vlastitog doživljaja životne materije preko opipljivosti njenog fizičkog aspekta, što znači da se realizira metafora APSTRAKTNO JE KONKRETNO. Mi smo fizička bića te je svaka individua određeni vid spremnika, što znači da pohranjenu životnu materiju doživljavamo kao objekt koji postoji u materijalnom smislu te ga u skladu s tim i jezički procesuiramo. Zbog toga se život u *Dini* može “skupljati”, “uzimati”, “uzeti” te se njime može “raspolagati”, “upravljati” itd. preko domene *voda*, koja poprima ovdje metaforsku ekstenziju za život.

Stabilni fond idiomskih skupina u prirodnom jeziku omogućio je konceptualno povezivanje s kulturom izmišljenog svijeta te je vidljivo kako se prema konceptualnoj analizi mijenjaju ciljne domene života i vremena *vodom*, konceptom koji najvjernije oslikava projektiranu kulturu *Dine*. Praksa prevodilaca pokazuje da je većina idiomskih skupina ovdje adaptirana prema već postojećim idiomskim skupinama (*uzeti nekome glavu, sačuvati nečiju glavu* i sl.) zamjenom njihovih izvornih domena *vodom*.

Kako je osnovna potka cijelog serijala neminovnost promjene, Herbert u različitim dijelovima *Dine* pokazuje njenu vidljivost u rasponu od nekoliko hiljada godina kroz promjenu u okolišu te se primarna pustinja pretvara u zeleni dopadljivi vrt Arakisa, ali okolišna promjena nezaustavljivo ide dalje pretvaranjem u pustinjski Rakis. U skladu s tim, broj višekomponentnih jedinica s oznakama visoke vrijednosti *vode* opada ili potpuno izostaje iz jezika jer i Slobodnjaci prestaju postojati kao nosioci

pustinjske kulture u onim dijelovima serijala u kojima je preobražaj planete sasvim u suprotnosti s početnom slikom beživotne pustinje. Time idiomске skupine prelaze u fond netransparentnih jedinica, tj. pravih idioma, što je također adaptivni proces prema osobinama iz prirodnog jezika, te se koriste kao mistični i nostalgični jezički izrazi.

S obzirom na sve rečeno artlang Franka Herberta smatramo *idiolangom*, tj. artlangom koji je nazvan prema svom centralnom, najrazgranatijem jezičkom sloju: idiomskim skupinama.

8. ZAKLJUČAK

Budući da se izmišljeni jezici definiraju kao produkti svjesnog djelovanja određene grupe ljudi ili pojedinca, Herbertov artlang zasigurno pripada fondu izmišljenih jezika. U samom tekstu *Dine* evidentna je težnja autora da u natruhama govori o postojanju posebnih jezika svog književnog djela (čakobsa, botani, botani-džib, galaški, starogalaški, jezik islamijata, jezik mašeika, *glas*). Ti su jezici “razvijeni” kako bi odražavali kulturne i identitetske vrijednosti skupina koje su ih govorile i kako bi priskrbili realističnost i autentičnost fiktivnom svijetu *Dine*. U konačnici, stvaranjem navedenih jezika pokazuje se Herbertov opći interes za lingvistiku i ulogu jezika u oblikovanju kulture i identiteta.

U ovom radu nastojali smo pokazati da i artlang posjeduje frazeološki fond jedinica u Herbertovom jeziku originala, a i da je taj kvalitet sačuvan u prijevodima kojima smo se ovdje bavili. Zbog toga što su idiomске skupine Herbertovog artlanga njegov najistureniji, najčešći i najrazvijeniji dio, ovdje takav artlang slivenički nazivamo *idiolang*. Iz ovoga slijedi pretpostavka da frazeološki fond vjerovatno može i sam formirati artlang. Međutim, konačnost takvog zaključka ovisi o komparativnoj analizi prakse barem nekoliko kreatora artlanga.

Ovo istraživanje pokazalo je da se *koncept* iza idiomskih skupina iz prirodnog jezika prenio na artlang te da on i ovdje može otkriti spoznaju iza jezičke “pozornice”, tj. proniknuti suštinu kulture koja se prevodi. Konceptualna analiza pokazuje da je *voda*, kao neminovnost koja postoji u najmanjim količinama u surovim uvjetima pustinjskog života, gotovo jedina psihološka realnost koju Slobodnjaci, narod koji živi na planeti Dini, može uzeti kao relevantnu. U skladu s tim, jezik korišten na Dini obiluje idiomskim skupinama koje integriraju riječ *voda* koristeći je u metaforsko-metonymijskim ekstenzijama kako bi izrazio kulturu osuđenu na minimalne zalihe

vode. Treba reći da se i te minimalne zalihe vode tumače isključivo kroz perspektivu tjelesnog iskustvenog realizma te je voda poprimila značenje suštine života. Time se *voda* pozicionira kao osnovni princip translacija budući da predstavlja elementarni *konstitutivni* osnov kulturnog života i jezika Slobodnjaka. Praksa prevodilaca pokazuje da su izvorne domene života, vremena i sl. konceptualno preregistrirane u *dinsku* domenu *vode* te idiomске skupine ovog idiolanga oslikavaju kulturu Dine govoreći njenom suštinom.

Herbertov idiolang nije realiziran samo kroz sloj idiomskih skupina. Idiolang se pokazuje i u prisustvu paremija, kolokacija, novotvorenica itd. Nadalje, šest različitih dijelova serijala *Dina* bogato prikazuje sve elemente kulture: tradiciju, ceremonije, običaje, historiju, spise itd., čime se ideja o vještačkim jezicima u književnim tekstovima uključuje kao prirodni element izmišljene kulture.

Idiolang Franka Herberta prirodno izriče specifične ideje, emocije i kulturne vrijednosti izmišljenog svijeta te služi i kao način istraživanja granica prirodnog jezika, ali možda možemo uobziriti i još jednu mogućnost. Budući da idiomске skupine s konceptom *vode* u mlađim dijelovima *Dine* nestaju iz artlanga ili prelaze u pasivni sloj jezika jer oslikavaju okolišne promjene, tj. kako postaju netransparentne i još ekspresivnije, moguće je da oslikavaju kako nastaju i nestaju idiomi i u prirodnom jeziku.²⁷

KORPUS

1. DŽTD – Tolkin, Džordž (2002), *Družina prstenova*, Zoran Stanojević (prev.), Ip Esotheria, Beograd
2. DŽMI – Martin, Džordž (2003), *Igra prestolja*, Nikola Pajvančić (prev.), Laguna, Beograd
3. FHT – Herbert, Frank (1965), *The Dune*, Penguin Group (USA), New York
4. FHDI – Herbert, Frank (2004), *Dina*, Stanislav Vidmar (prev.), Izvori, Zagreb
5. FHD – Herbert, Frenk (2019), *Dina*, Zoran Živković (prev.), Čarobna knjiga, Beograd
6. FHM – Herbert, Frenk (2019), *Mesija Dine*, Mia Kefer (prev.), Čarobna knjiga, Beograd

27. Usp. egzotičnost upotrebe idiomске skupine s domenom *voda* u petom dijelu serijala, gdje je veza sa jezikom Slobodnjaka refleksija odnosa prema nečemu iz davne prošlosti. “‘Osećam ono što osećam’, reče ona. ‘I tvoja voda je naša, Dankane Ajdaho.’ Primitila je da je *slobodnjačko upozorenje* (isticanje naše) imalo uticaja na njega, a zatim se okrenula i izašla iz odaje praćena stražarkama.” (FHJ, 559)

7. FHDD – Herbert, Frenk (2019), *Deca Dine*, Vuk Perišić (prev.), Čarobna knjiga, Beograd
8. FHB – Herbert, Frenk (2019), *Božanski car Dine*, Mia Kefer – Vuk Perišić (prev.), Čarobna knjiga, Beograd
9. FHJ – Herbert, Frenk (2020), *Jeretici Dine*, Mia Kefer (prev.), Čarobna knjiga, Beograd
10. FHK – Herbert, Frenk (2020), *Kapitol Dine*, Mia Kefer – Vuk Perišić (prev.), Čarobna knjiga, Beograd

E-IZVORI

1. https://izbjik.ba/Lingvazin/Lingvazin_IX.2_12_2021.pdf

LITERATURA

1. Adams, Michael (2011), *From Elvish to Klingon: Exploring Invented Languages*, Oxford University Press, New York
2. Bobrow, Samuel A., Susan M. Bell (1973), "On catching on to idiomatic expressions", *Memory and Cognition*, 1, 343-346.
3. Bulić, Halid (2022), "Umjetni jezici u Bosni i Hercegovini", *Pismo*, XX/1, 9-34.
4. Dej, Dejvid (2018), *Tolkinov rečnik: Vodič kroz Tolkinov svet*, Dubravka Popadić-Grebenarević (prev.), Ip Esotheria, Beograd
5. Dobvol'skij, Dmitrij, Elisabeth Piirainen (2005a), "Cognitive Theory of Metaphor and Idiom Analys", *Jezikoslovlje*, 6, 7-35.
6. Dobvol'skij, Dmitrij, Elisabeth Piirainen (2005b), *Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives*, Current Research in the Semantics/Pragmatics Interface, Elsevier, Amsterdam
7. Dobvol'skij, Dmitrij, Elisabeth Piirainen (2010), "Idioms: Motivation and Etymology", *Yearbook of Phraseology*, Walter de Gruyter Mouton, Berlin – New York, 73-96.
8. Feyaert, Kurt (2006), "Towards a Dynamic Account of Phraseological Meaning: Creative Variation in Headlines and Conversational Humour", *International Journal of English*, 6(1), 57-84.
9. Gibbs, Raymond W. (1980), Spilling the beans on understanding and memory for idioms in conversation, *Memory & Cognition*, 8, 149–156.

10. Gibbs, Raymond W. (1989), "Understanding and literal meaning", *Cognitive Science*, 13, 243–251.
11. Kalajđžisalihović, Nejla (2010), "Značaj kompjuterski potpomognutog (CAT, engl. *Computer-Aided Translation*) i mašinskog prevođenja (MT: engl. *Mashine Translation*)", *Pismo*, 8, 283-290.
12. Lakoff, George, Mark Johnson (1980), *Metaphors We Live By*, University of Chicago Press, Chicago – London
13. Lakoff, George (1980), "Conceptual Metaphor in Everyday Language", *Journal of Philosophy*, 77(8), 453-486.
14. Lakoff, George (1982), "Categories: An Essay in Cognitive Linguistics", Linguistic Society of Korea (ed.), *Linguistics in the Morning Calm*, Hanshin, Seoul, 139-193.
15. Lakoff, George (1987), *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*, The University of Chicago Press, Chicago – London
16. Lakoff, George (2004), *Don't Think of an Elephant*, Chelsea Green Publishing – White River Junction, Vermont
17. Mokienco, Valerij Mihailovič (Мокиенко, Валерий Михайлович) (1980), *Славянская фразеология*, Высшая школа, Москва
18. Okrent, Arika (2009), *In the Land of Invented Languages*, Spiegel & Grau, New York
19. Omazić, Marija (2005), "Cognitive Linguistic Theory in Phraseology", *Jezikoslovlje*, 6/1, 37-56.
20. Peterson, David (2015), *The art of language invention: From Horse-Lords to Dark Elves, the words behind world-building*, Penguin Books, New York
21. Post, Alfred (1890), *Comprehensive Volapük Grammar*, Post A. A., Mattapan
22. Said, Edvard (2008), *Orijentalizam*, Biblioteka XX vek, Beograd
23. Sapir, Edvard (1974), *Ogledi iz kulturne antropologije*, Aleksandar I. Spasić (prev.), Beografski izdavačko-grafički zavod, Beograd
24. Schweigert, Wendy A. (1991), "The muddy water of idiom comprehension", *Journal of Psycho-linguistic Research*, 20, 305-314.
25. Stanojević, Mateusz-Milan (ur.) (2014), *Metafore koje istražujemo. Suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*, Srednja Europa, Zagreb
26. Swinney, David A., Anne Cutler (1979), "The access and processing of idiomatic expressions", *Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour*, 18, 523-534.

27. Tabossi, Patrizia, Francesco Zardon (1995), "The activation of idiomatic meaning", In: M. Everaert, E. van der Linden, A. Schenk, & R. Schreuder (Eds.), *Idioms: Structural and psychological perspective*, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, NJ, 273-282.
28. Zykova, Irina (2019), *Konceptosfera kulture i frazeologija. Teorija i metode lingvokulturološkog proučavanja*. Branka Barčot (prev.), Srednja Europa, Zagreb

ARTLANG AND IDIOMS: *IDIOLANG*

Summary:

The premise of the existence of artificial languages is the intention of their creators. Given that language presupposes culture as a certain type of systematic relationship of a community to the objective world, and that idioms are translators of culture, it should be assumed that even in artificial languages we can encounter idioms as units that additionally cohere the existence of the artificial culture. Therefore, in this paper, we will talk about the artlang of Herbert's novels and it will be shown that we must speak of a special type of artlang, which in this paper we call idiolang, since idioms appear as the most common part of the Dune language. They are a result of the writer's focus on culture. Idioms serve as reliable indicators of the authentic fictional culture and signs of social coordination.

Key words: artificial languages; artlang; natural language; idioms; culture modeling; conceptual analysis

Adresa autorice
Authors' address

Azra Hodžić-Čavkić
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
azra.e.hodzic@gmail.com